ad 1. K tomu účelu vypravují se řádem německých rytířů za spolu-účinkování vojenské správy polní zdravotní čety, které jsou při svém aktivování přidělovány divisijním zdravotním ústavům a tvoří pak integrující jich součást. Řád německých rytířů zřizuje při všeobecné mobilisaci 38 polních zdravotních čet s polní výpravou a 3 polní zdravotní čety s horskou výpravou a přiděluje pro obstarávání administrativních a oekonomických záležitostí každému sborovému velitelství a při armádách mimo sborový svaz stojících armádnímu hlavnímu stanu jednoho německého řádového rytíře jako vyslance řádu.

ad 2. I souverenní řád maltézských rytířů poskytuje vojenské zdravotní službě ve válce dobrovolnou podporu. Ta záleží ve spolupůsobení při transportu nemocných a raněných z bojiště do zadnějších reservních zdravotních ústavů.

ad 3. Rakouská a uherská společnost »červeného kříže« po případě ke svazku společnosti náležející pomocné spolky vytknuly si úlohu doplňovati péči státu o raněné a v poli onemocnělé bojovníky a nad míru této vojenské péče bedlivě ošetřovati nemocné a raněné a pak zmírňovati osud invalidů, vdov a sirotků, jakož i rodičů těch, kdož k mobilisaci byli povoláni. Rakouská společnost »červeného kříže« založena pod protektorátem jeho Veličenstva císaře a krále, representuje se na venek presidiem svazu a dělí se ve vlastenecké zemské pomocné spolky a vlastenecké dámské pomocné spolky s jich pobočnými spolky a pak v rakouský vlastenecký pomocný spolek ve Vídni jako spolek ústřední.

V zemích koruny uherské působí uherský zemský dámský pomocný spolek, jenž řízen jest ústředním výborem v Pešti-Budíně a na venek jest representován předsedkyní, jím volenou.

Zdýmadla a vodní cejchy.

A. Zdýmadla.

I. Pojem.

Zdýmadla jsou zařízení, kterými jest omezen přirozený poměr odtoku vodstva, aby zadržená voda byla prospěšněji využitkována. Zdýmadla mají velký význam jak pro veřejné tak pro soukromoprávní zájmy. Jsou zřizována nejen za účelem povznesení zemědělství, nýbrž i k účelu snazšího vodního pohonu živnostenských závodů a bývají často velmi rozsáhlá. Z toho však plyne, že lehko ohrožují sousední pozemky, jakož i veřejné zájmy, poněvadž překážejí dopravě lodní i plťařství a mohou i v ohledu zdravotním přivoditi škodlivý vliv následkem zbahnění a rozvodnění. Zákonodárství musí tedy postarati se o to, aby zřízením a udržováním zdýmadel netrpěly veřejné a soukromoprávní zájmy (zemědělské i průmyslné) žádné škody; při zřizování jich musí býti vyslechnuty námitky spolumezujících sousedů, poněvadž zřízením jich bývá často znemožněno odvodňování sousedních pozemků neb, je-li stav vody stále uměle výše udržován, mohou býti sousední pozemky snadno zaplaveny a tím na nich způsobena veliká škoda. Vodní zákonodárství řídí se tedy — jak podotýká správně Peyrer — při zřizování a udržování zdýmadel dvojím zřetelem a to: zachováním veřejných zájmů a ochranou soukromoprávních poměrů.

II. Zřízení zdýmadel.

1. Při vodstvu soukromém: Jak vysvítá z § 10 říšsk. vodního zákona, přiznává říšský vodní zákon vlastníku soukromého vodstva v souhlasu s § 354 o. o. z. uprávo, svého vodstva dle libosti pro sebe nebo

pro jiné užívati a je i spotřebovat. Leč jako dle ustanovení o. o. z. užíváním vlastnictví všeobecné dobro nesmí utrpěti újmy, tak i § 10 obsahuje ustanovení, že každé škodlivé zadržení vody i při soukromém vodstvu musí býti zamezeno. § 10 má zde na mysli ono zadržení vody, kterým mohou býti ohrožena práva sousedova, zvláště zaplavením způsobeným zpáteční vodou neb zbahněním a nečiní rozdílu, zda zadržení děje se uměle zřízenými zdýmadly či jinými zařízeními. Při zarážení vody vystupuje tatáž buď ze svého koryta a je tak puzena v cizí pozemek, nebo pronikne v půdu a dostane se tímto způsobem následkem útvaru a svahu zemských vrstev v cizí půdu a pozemek. Peyer jest toho náhledu, že rakouský vodní zákon oba případy pokládá za škodlivé nadržování vody, s čímž nutno souhlasiti, poněvadž § 10 v tom ohledu nestanoví žádný rozdíl a tendencí zákona zřejmě jest zameziti každou škodlivost zadržování vody pro cizí pozemek, ať škoda děje se jedním či druhým způsobem.

2. Při veřejných vodách: Mnohem přísnější však jsou ustanovení vodního zákona ohledně veřejných vod. Kdežto při vodách soukromých vyžaduje se pro zřízení zdýmadel jen tehdy úředního povolení, jestliže zdýmadla mají vliv na cizí práva neb na povahu, tok či výši ve veřejných vodách, závisí dle § 16 zemsk. vodních zákonů každé jiné upotřebení veřejných vod než jak je připouští § 15 od povolení politických úřadů; tedy každé jiné upotřebení kromě koupání, praní, mytí, napájení, brodění a čerpání atd., jakož i zřízení k tomu nutných zařízení a staveb, které mají vliv nejen na povahu, tok i výši vody, jak to platí ohledně vod soukromých, nýbrž i ty, které mohou ohrožovati břehy, poněvadž tu jedná se ještě o mnohem důležitější zájmy (plavba a plťařství) a poněvadž zřízením zdýmadel na veřejných vodách ohrožen jest ještě mnohem větší kruh zájmů. § 17 vod. z. (§ 18 pro Čechy, § 3 pro Krajinu) stanoví, že k vodním dílům, jichž zřízení podléhá povolení kompetentního politického úřadu, náleží i hnací stroje a zdýmadla. Pravidelně jsou zdýmadla části hnacích strojů, tvoří tedy součást provozovárny a podléhají jako provozovací stavby samy dříve než se jich počne upotřebovati, úřednímu povolení. Co platí pro zřízení zdýmadel, platí též, jak stanoví odstavec 2 § 17 o každé změně jich.

III. Škodlivá zdýmadla. (§ 22 vod. z. pro Čechy, § 20 pro Bukovinu, § 7 pro Krajinu, § 19 pro Štýrsko): Povstává-li následkem zřízení zdýmadel zpáteční voda, zbahnění nebo poškození cizího majetku, musí majitel zdýmadla snížením nebo přeměnou zdýmadla (na př. zřízením spodních odtoků) vady buď sám odstraniti neb jich odstranění povoliti, pokud by jemu samému tím značnější škoda nevznikla. O přípustnosti podobných požadavků a o zřízení případného zařízení rozhoduje politický úřad. O náhradě škody, příslušející té či oné straně, rozhoduje, nedojde-li ke smírnému dohodnutí, soudce. Vodní zákony netrpí žádných škodlivých zdýmadel a stanoví jakých opatrností šetřiti jest k jich odstranění. § 21 předpokládá však zdýmadlo úřadně povolené nebo právem existující, kdežto ostatní zdýmadla proti ustanovením vodních zákonů zřízená nákladem majitele musejí býti odstraněna (§ 72). Náklad na snížení nebo přeměnu mají — jak za to má Peyer (viz jeho »Rakouské vodní právo« str. 296) pravidelně nésti ti, k jichž prospěchu se práce provádějí a v případě, že by se zdráhal náklad hraditi, má prý se od prací těch upustiti. Leč tento závěr nevyplývá z § 21, nýbrž dle slovního textu tohoto místa musí majitel škodli-

vého zdýmadla nutná opatření provésti a to bezpodmínečně hned, jakmile politický úřad nařídil mu odstranění vad; on má pak pouze právo cestou práva domáhati se nároků na náhradu — k nimž zřejmě náleží i nárok na hrazení nákladu — nedojde-li ovšem dříve ke smírnému dohodnutí; nikterak nesmí však, jak myslí Peyer, upustiti k vůli otázce krytí nákladu od provádění opatření, jež úřad nařídil; on může, ba musí tím spíše pak politickým úřadem donucovacími prostředky ku provádění jich přiměn býti a se svými nároky na náhradu nákladu poukázán býti na cestu práva. Ministerstvo orby rozhodlo ve zvláštním případě, že ohledně otázek, naznačených v § 21 odstavec 2. haličsk. vodn. zákona, má nastoupiti politické úřední řízení, že však tímto úředním řízením není vyloučeno nastoupení cesty práva onou stranou, která se pokládá výrokem politického úřadu poškozenou, pokud tu jsou ovšem podmínky k tomu dle ustanovení čl. XV. odst. 1 základního státního zákona ze dne 21. prosince 1867 č. 144 ř. z. (výn. min. orby ze dne 22. dubna 1875 č. 4286).

B. Vodní cejchy.

I. Pojem.

Při všech hnacích strojích a zdýmadlech má se poznamenati na náklad držitelů těch strojů a zdýmadel pomocí cejchů (kolů, normálních znamení, jezoměrů) aneb jiných stálých znamení, jaká může býti dovolená záplava nejvyšší, a má-li kdo povinnost, vodu v určité výši udržovati, též jaká může býti voda nejnižší. Toto označení má se státi pokud se týče hnacích strojů a zdýmadel, které zřízeny budou dle vodních zákonů hned při jich zřízení, při vodních dílech již zřízených pak, která dosud takto označena nejsou, do dvou let, počínaje ode dne, kdy zákon nabude platnosti. Účastníci mají cejch (označení) zříditi a udržovati na místě, kde jej lze snadno pozorovati a kam mají strany snadný přístup, a to přesně dle pravidel dotyčného umění, tak, aby pokud možná nemohl býti ani porušen úmyslně ani zničen časem či náhodou. Jakmile přibývá vody přes výši cejchem vyměřenou, má držitel zdýmadla otevřením stavidla a vůbec odklizením všech překážek napomáhati k tomu, aby voda volně odtékati mohla potud, až opadne zase na normální míru. Kdyby toto opatření bylo zanedbáno, mohou ti, kteří jsou tím ohroženi nebo poškozeni, žádati s výhradou nároku na náhradu škody, aby místní policejní úřad na škodu a útraty nedbalého držitele zjednal odtok vody.

II. Jakou formu cejchy mají míti a jakých opatrností jest šetřiti při jich zarážení, ustanovují nařízení. Tato nařízení jsou vydána ministerstvem orby v dorozumění s ministry vnitra, spravedlnosti a obchodu a to: ze dne 20. září 1872 pro Čechy č. 53 z. z.; pro Moravu č. 34 z. z.; pro Slezsko č. 37 z. z.; pro Gorici a Gradisku č. 23 z. z.; pro Istrii č. 22 z. z.; pro Korutany č. 22 z. z.; pro Krajinu č. 35 z. z.; pro Dolní Rakousy č. 25 z. z.; pro Horní Rakousy č. 41 z. z.; pro Solnohrady č. 38 z. z.; pro Slezsko č. 37. z. z., pro Štýrsko č. 37 z. z.; pro Tyroly č. 78 z. z.; pro Terst č. 24 z. z.; pro Vorarlberg č. 76 z. z.; pro Dalmacii č. 1 ř. z. pro rok 1874; pro Bukovinu č. 32 z. z.; pro Halič č. 69 z. z.

Podstatná ustanovení citovaných nařízení jsou: Stanoviště vodního cejchu na místě, pro které jest vyměřena normální výše vody, má býti tak vyvoleno, aby cejch byl stále vodou omýván, t. j. stále se vody bezprostředně dotýkal, byl stranám přístupen a mohl býti vždy snadno pozorován. Mimo to musí býti výška cejchu aspoň jedním blízkým nezvratně

zakotveným předmětem (stálým bodem) stanovena, kterýžto bod má zároveň sloužiti ke kontrole všech důležitějších částí strojů stavících i hnacích. V tuhé půdě, kde nelze zaraziti kůl, dá se za cejch upotřebiti sloup z dubového neb jiného trvanlivého dřeva neb dobrý sloup kamenný či litá přítrubková roura patřičné délky. Vodních cejchů a kůlů, normálních znamení, cejchových kůlů a jezoměrů bylo již i v dávných dobách ve všech rakouských korunních zemích užíváno při hnacích strojích a zdýmadlech. Bylo totiž užíváno dvou druhů znamení ku stanovení dovolené výše vody; jedna byla zřízena bezprostředně ve vodě v tom místě, pro které byla stanovena normální výše vody, tak že byla vodou omývána a každému patrna; znamení druhé kategorie stála stranou vody a byla pravidelně zahrabána pod zemí a jen tenkráte odkryta, mělo-li býti měřeno, zda zdýmadla mají správnou výšku. První jsou vlastní vodní cejchy, ostatní jmenovaly se vodní špalky.

Citovaná nařízení určují též, že všude tam, kde není na blízku stálého pevného bodu, má býti zřízen vodní špalek. Vodní cejch stanoví jen výši dovoleného stavu vody ne však sílu přítoku vody a liší se od tak zv. ukazatelů stavu vody čili vodoměrů tím, že tyto poslední činí znatelnou v každý čas přirozenou výši vody v řekách a jiném vodstvu, kdežto vodní cejch ukazuje výši vody zadržením vody uměle docílenou a proto schopnou regulování, výši, kterou musí držitel zdýmadla dodržovati. Vodní cejch liší se od špalku též tím, že onen určuje dovolenou výši vody a bezprostředně a každému viditelně jest přímo v zadržené vodě upevněn, aby ihned mohlo býti poznáno, zda stavidlo dodržuje stanovené meze výše, kdežto špalek jen tehdy do země se zapouští, není-li zde jiného blízkého a pevně zakotveného předmětu; špalek neokazuje tedy bezprostředně dovolenou výši vody jako vodní cejch, nýbrž prostředečně (viz Peyrer str. 310).

III. Povinnost ku zřízení vodních cejchů.

Povinnost zříditi vodní cejchy jest všeobecna pro každé zdýmadlo, ať ono slouží zájmům zemědělství či živnostenským a průmyslovým, rybářství, lesnímu hospodářství atd. a jest zřízeno v přirozených či uměle hromaděných vodách, jen když má býti označen nejvyšší dovolený či přípustný nejnižší stav vody. Zadržení vody přes určitou míru může zpáteční vodou, jak již v odst. I. a II. bylo připomenuto, hořejším vodním dílům, sousedním pozemkům neb stavbám způsobiti škodu (zbahnění půdy, záplavy a pod.); odvedení vody až pod určitou míru může jiným vodním dílům nebo pozemkům odníti vodu a proto jest přesné stanovení nejvyššího a nejnižšího stavu vody při hnacích strojích neb zdýmadlech naprosto nutným. Povinnost zříditi vodní cejchy stihá jak nově zřizovaná tak i již existující díla; ohledně platnosti a přístupnosti cejchu řídí se vodní zákon zřejmě zásadou veřejnosti (publicity) aby pokud možná chránil i veřejné zájmy i práva soukromá.

Zřízení vodních cejchů může býti požadováno pro živnostenské i zemědělské účely, pro účely plavby jakož i k ochraně vodních staveb, budov, cest a silnic, a právě tak i z ohledů zdravotních neb k vůli zamezení záplavy. Peyrer podotýká dále ohledně vodních cejchů (viz jeho »Rak. vodní právo«): »Ustanovení vodního zákona o cejchu umožňují stranám ve všech případech, kde stav vody dosud úřední cestou zřízením cejchů nebyl stanoven, zjednati si ihned prostřednictvím správních úřadů cestou úředně upraveného řízení úpravu poměrů těch. To jest jedno z největších

dobrodiní, které rak. vodní právo súčastněným stranám poskytuje, dobrodiní, jež je schopno bezpečně a jistě umožniti hospodářsky nejvýhodnější využitkování vody.«

IV. Nárok na zřízení cejchu vodního.

Právo, požadovati zřízení vodního cejchu, náleží každému, komu záleží na tom, aby voda zdýmadlem zadržená měla určitou výši, tedy i držiteli zdýmadla samému, jakož i majiteli pozemku výše ležícího, jemuž zpáteční voda škodí, majiteli pozemku níže ležícího, jemuž hrozí příliš rychlým a prudkým vypouštěním vody zatopení neb jiné škody a jenž tedy chce, by cejchem stanoven byl nejnižší přípustný stav vody.

V. Řízení.

Tak jako ku zřízení nebo přeměně zdýmadel a hnacích strojů může býti přikročeno jen po slyšení účastníků za intervence politického úřadu, jenž dříve musí dáti své povolení, tak platí to i ohledně zřízení cejchů; dle toho mají býti ke kladení cejchů předvoláni všichni účastníci, kteří mohou míti zájmu na výši stavu vody s výstrahou, že pozdějším návrhům na jinou úpravu stavu vody nebude více možno přáti místa. Zřízení cejchu má býti i tenkráte nařízeno, může-li se sice výše zadržené vody z dřívějších nálezů výpočtem stanoviti neb existuje-li dosud starý cejch, skutečný stav však již nedostačuje, aby zamezil rozepřím a aby dodržování výše nadržené vody mohlo býti spolehlivě ihned konstatováno (roz. min. orby ze dne 16. června 1877 č. 3790, »Peyrer« str. 313).

Úředně provedené stanovení dovolené výše vody nemůže býti libovolně úmluvou změněno se zřetelem na osoby třetí, poněvadž úmluvou upravují se jen a výhradně vzájemná práva dvou sporných stran, ona nemůže však míti vlivu na práva osob třetích a oprávnění úřadů, chrániti a prováděti při zřizování cejchů zákonná ustanovení (rozh. min. orby ze dne 19. března 1879 č. 1294, roz. spr. s. dv. ze dne 28. prosince 1883 č. 2983, sb. »Budwinski« č. 1960, »Peyrer« str. 314). Ku stanovení dovolené výše nadržené vody a ke zřízení cejchů mají býti při hnacích strojích a zdýmadlech povoláni jen státní technikové neb oprávnění civilní inženýři s vyloučením jiných soukromých techniků a znalců. Dále jest stranám dovoleno dáti se při takovýchto úředních řízeních zastupovati soukromými techniky nebo povolati je jako ku poradě (roz. min. orby ze dne 13. prosince 1876 č. 13.687). Samozřejmě není tím dotčeno nikterak oprávnění správních úřadů, zakročiti proti každému zdýmadlu, jenž by mohlo ohrožovati veřejné zájmy. Před rozhodnutím pře nemůže žádný cejch býti zřízen; v takovýchto případech, jak vykládá Peyrer, bývá obyčejně zřízen až do konečně platného rozhodnutí prozatímní cejch, jenž má označovati není-li zde jiného dohodnutí, stav jak ho stanoví zákon, neb, nedá-li se to stanoviti, poslední faktický stav, předpokládaje, že veřejné ohledy nečiní nutným jiné prozatímní stanovení výše vody. Dle § 8 cit. nař. má politický úřad nejprve provésti řízení o přípustné výši vody, což se pravidelně může státi jen kommissionelně, a pak výši tu rozhodnutím pevně stanoviti; na to má (dle § 10) se provésti položení cejchu místním policejním úřadem, načež (dle § 11) jest povinností politického úřadu kolaudace, provedená protokolárně.

Místní policejní úřad jest zavázán, míti dohled na to, by byly přesně dodrženy podmínky, stanovené pro zřízení cejchů; on má, jestliže se dozví buď o nějakém poškození neb posunutí položených již cejchů, přesvědčiti

se ihned o stavu věci a ihned učiniti o tom politickému úřadu oznámení' kde však není nebezpečí v prodlení, vyžádati si nejprve rozkazu příslušného politického úřadu. Jestliže ti, jichž je to povinností, nevyhoví v určené lhůtě rozkazu místního policejního úřadu, jest úřad ten oprávněn, dáti nutné práce provésti nákladem nedbalců (§§ 11 a 14 cit. nař. a § 97 zems. vod. z., § 98 pro Čechy, § 91 pro Bukovinu, § 96 pro Istrii, § 75 pro Krajinu, § 93 pro Dolní Rakousy, § 90 pro Štýrsko). (Viz Peyrerův: Rak. vodní právo str. 248 a 249 a dál str. 301 a násl.)

Zemědělství a zemědělský průmysl.

I. Pojem a význam.

Zemědělský průmysl má za účel, zpeněžiti zemědělstvím získané suroviny a přivésti je v oběh; jest to tedy činnost produktivní, jež předpokládá pravidelné spracovávání pozemku a půdy, jakož i s tím související chov a pěstění dobytka k zemědělství nutného.

Zemědělství přísluší úloha, produkovati nutné životní potřeby pro člověka, nejméně však aspoň skýtati surovinu k jich vyrobení. Ono zaopatřuje většinou spotřebu potravin a vyrábí látky, z nichž mnohé jiné živnosti své výrobky zhotovují. Můžeme tedy právem zemědělství a jeho průmysl označiti jako podklad všech zemědělských výrob a jako jednu z nejdůležitějších živností vůbec. Zemědělský průmysl liší se však ode všech ostatních živností tím, že jest ve své výrobní sféře místně obmezen. On nemůže jako ostatní živnosti libovolný počet výrobků dodávati, nýbrž jest odkázán na pozemek a půdu a její zvláštnosti, zvlášť pak na klimatické poměry. Půda jest pravou dílnou zemědělcovou; jsouc místně obmezena, nemůže sice býti libovolně rozmnožena, za to však může býti v ceně své pro účely zemědělské zlepšena a pečlivě udržována ve svém stavu a ve své výnosnosti. Zevrubná a odborná znalost půdy, dostatečné vzdělání v nauce zemědělské podmiňují velikost a vydatnost výroby. Znalost půdy byla kdysi naprosto podceňována a tvoří dnes důležité odvětví národohospodářství. Zemědělci jest vědecká znalost půdy nyní nepostradatelným prostředkem v dosažení naprosté jasnosti v zacházení s půdou. Nejdůležitější vlivy, jež na zemědělství působí, dají se tedy sloučiti v těchto bodech: Způsob a soustava vzdělávání půdy, klimatické vlivy a místní poloha, velikost a rozsáhlost pozemku, jeho právní poměry, výše mzdy, výše úrokové míry, výše pohledávek lpících na pozemku a půdě, osobní nadání hospodářovo, jeho jmění a úvěr. Náleží tedy i k nejdůležitějším úkolům státní správy věnovati plnou pozornost těmto směrodatným činitelům a starati se vhodnými opatřeními a ústavy o stoupání zemědělské výroby. Čím intensivněji bude provozováno zemědělství, tím více bude se rozvíjeti nejen zemědělský průmysl, nýbrž i četná řada lidí najde tak výdělku a obživy.

II. Zemědělští dělníci jsou na poli zemědělském činitelem, jejž nelze podceňovati. Krise zemědělská úzce souvisí i s otázkou dělnickou. Průmysl a živnosti a zvláště továrny pohlcují téměř veškeré pracovní síly a mzda nesmírně vzrůstá, takže pociťuje se stále více a více nedostatek dělníků zemědělských. Zemědělští dělníci liší se od živnostenských pomocných dělníků tím — a to jest stinná stránka postavení zemědělských dělníků — že nemohou býti stále a nepřetržitě zaměstnáváni, ba že naopak potřeba pracovních sil je střídavě velmi různá. Zemědělství nemůže stejný počet dělníků zaměstnávati po celý rok; stálý výdělek tedy sotva může zemědělský dělník v zemědělském průmyslu najíti. K tomu ještě přistu-